

Michael Pröbsting

Om omvandlingen av samhällelig egendom under Kinas parti-stat-regim

Links International Journal of Socialist Renewal, 28 september 2024

I en tidigare artikel analyserade vi relationen mellan Kinas kommunistiska parti (KKP) och den kinesiska bourgeoisien och konsekvenserna för den härskande byråkratins klasskaraktär. Vi visade hur den stalinistiska byråkratin blivit alltmer hoptvinnad med delar av den nya kapitalistklassen.¹ I denna artikel tänker vi visa hur det går att förklara Kinas omvandling från en degenererad arbetarstat till en kapitalistisk stat – vilket skett under KKP:s styre – inom ramen för marxismens teori om staten. Det är av betydelse då många marxister har svårt att förstå hur samma politiska regim först styr ett produktionssätt och sedan sett till att det omvandlats till ett annat. Vi ska visa att detta inte bara är möjligt och att Kina på intet vis är något unikt exempel.

KKP under processen av revolution och kontrarevolution

KKP grundades 1921 som en revolutionär organisation. Litet till en början, men växte snabbt under den andra kinesiska revolutionen (1925-27), då man skapade viktiga band med arbetarklassen och fattigbönderna. Kreml påtvingade emellertid partiet en politisk strategi som gick ut på att underordna sig det borgerliga Guomintang, vilket gjorde att KKP inte var förberett på Chiang Kai-sheks blodiga kontrarevolutionär mot det och arbetarklassens avantgarde 1927.

Efter nederlaget 1927 blev det nu stalinistiska KKP helt byråkratiserat, tappade de flesta av sina kontakter med städernas proletariat och retirerade till landsbygden. Det förvandlades till ett parti i huvudsak bestående av bönder. Enligt Peng Shuzi, en KKP-ledare som uteslöts för trotskism, utgjorde arbetarna i början av 1930-talet mindre än 1 procent av medlemmarna i partiet. Partiet fortsatte med att organisera gerillakrigföring på landsbygden mot Guomintang och hade en ledande roll i motståndet mot den japanska invasionen. Hela tiden var man nära knuten till den stalinistiska byråkratin i Sovjetunionen.²

När den japanska imperialismen besegrats i slutet av andra världskriget störtade KKP 1949 framgångsrikt Guomintang-regimen (som tvingades dra sig tillbaka till Taiwan). Under Mao Zedong satsade KKP-ledningen först på att upprätta en stalinistisk utopi, döpt till ”nydemokrati”, tillsammans med kapitalisterna. Det projektet havererade på grund av trycket från massorna som ville gå längre, sabotaget från jordägare och kapitalister samt kalla kriget med USA. Då tvingades Maos ledning – mot sina ursprungliga intentioner – att genomföra en social revolution, avskaffa kapitalistiska produktionsförhållanden och upprätta en arbetarstat baserad på en nationaliserad och planerad ekonomi.

Men den förändringen utfördes med byråkratiska metoder och brutalt förtryck av upproriska arbetare och bönder (bl a anhängare till Revolutionära kommunistpartiet, den kinesiska sektionen av Fjärde internationalen). Ända från första början var den nya arbetarstaten byråkratiskt degenererad och arbetarklassen politiskt exproprierad.³

¹ Michael Pröbsting, [On the specific class character of China's ruling bureaucracy and its transformation in the past decades](#) [Om den härskande kinesiska byråkratins specifika klasskaraktär och förändringen av den under de senaste decennierna]

² Se Harold R Isaacs [Den kinesiska revolutionens tragedi](#) (1938)

³ Se *Workers Power: The Degenerated Revolution. The origins and nature of the Stalinist States*, London 1982, s. 54-59. Se även Peng Shu-tse: *The Chinese Communist Party in Power*, Monad Press, New York, 1980, s. 49-170.

De närmaste decennierna skedde sociala och ekonomiska framsteg, plus elakartade fraktionsstrider inom byråkratin. Landet förhärjades av förödande kampanjer som ”Stora språnget framåt” (1958-62), som ledde till en förfärlig hungersnöd och miljontals döda, och den ”Stora proletära kulturrevolutionen” (1966-76). Från 1978 införde KKP – nu under ledning av gruppen kring Deng Xiaoping – en rad marknadsreformer som möjliggjorde ekonomisk tillväxt men också drev på politiska och sociala motsättningar. De spänningarna ledde till en resning bland arbetare och studenter i april-juni 1989, som brutalt krossades av KKP-byråkratin.

Åren därpå gjorde partiledningen ett bokslut över dessa händelser där man också drog lärdomarna av sammanbrottet för det stalinistiska väldet i Sovjetunionen och Östeuropa. Byråkratin valde nu, å ena sidan att påskynda marknadsreformerna och återinföra kapitalism medan den, å andra sidan vidmakthöll sitt absoluta politiska monopol genom enpartidiktaturen. Startpunkten för denna nya kurs var Dengs omtalade Resa i söder 1992. Det resulterade i framväxten av en ny kapitalistklass och att Kina omvandlades till en ny imperialistmakt.⁴

Alla dessa förändringar genomfördes formellt av samma partidiktatur. Hur ska då detta förklaras med marxistisk teori?

Statens karaktär och roll i marxistisk teori

För att förstå den stalinistiska regimens motsägelsefulla roll i Kina måste vi återvända till marxismens lärdomar om statens karaktär och roll. Staten är i grunden resultatet av sociala motsättningar i samhället. Den uppstod när samhället uppdelades i ägare och icke-ägare av produktionsmedlen. Staten har uppstått ur samhällets klassmotsättningar, men ställer sig med nödvändighet över samhället för att bli en institution som är både organiskt kopplad till och samtidigt står i antagonistisk motsättning till samhället.

Friedrich Engels konstaterade:

Staten är sålunda ingalunda en makt, som påtvingas samhället utifrån. Lika litet är den ”den sedliga idéns verklighet”, ”förnuftets bild och verklighet”, som Hegel påstår. Den är snarare en produkt av samhället på ett bestämt utvecklingsstadium, den utgör beaktelsen att detta samhälle invecklat sig i en olöslig motsägelse med sig själv, splittrats i oförsonliga motsättningar, som det inte är i stånd att avskaffa. Men för att dessa motsatser, klasser med motstridande ekonomiska intressen, inte skall förinta sig själva och samhället i fruktlös kamp, är det nödvändigt med en makt, som skenbart står över samhället, som har att dämpa konflikten och hålla den inom ”ordningens” gränser. Och denna makt, som framgått ur samhället men som ställer sig över det och mer och mer avlägsnar sig från det, är staten.⁵

I samma anda sade Vladimir Lenin i sin föreläsning om staten 1919:

⁴ Om kapitalismen i Kina och landets omvandling till en stormakt, se Michael Pröbsting, [Anti-Imperialism and the Age of Great Power Rivalry. The Factors behind Accelerating Rivalry between the US, China, Russia, EU and Japan. A Critique of the Left's Analysis and an Outline of the Marxist Perspective](#), RCIT Books, Wien, 2019; av samme författare även: ”Chinese Imperialism and the World Economy” (Se: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-319-91206-6_179-1), artikel i andra upplagan av *The Palgrave Encyclopaedia of Imperialism and Anti-Imperialism*, utgiven av Immanuel Ness och Zak Cope, Palgrave, Macmillan, Cham, 2020; [China: An Imperialist Power ... Or Not Yet? A Theoretical Question with Very Practical consequences for the revolutionary strategy](#), fortsatt debatt med Esteban Mercatante och PTS/FT om Kinas klasskaraktär, 22 januari 2022; ”China's transformation into an imperialist power. A study of the economic, political and military aspects of China as a Great Power” (2012) i *Revolutionary Communism*, N° 4 (se: https://www.thecommunists.net/publications/revcom-1-10/#anker_4); [How is it possible that som Marxists still Doubt that China has Become Capitalist? An analysis of the capitalist character of China's State-Owned Enterprises and its political consequences](#), 18 september 2020; [”Unable to See the Wood for the Trees. Eclectic empiricism and the failure of the PTS/FT to recognise the imperialist character of China”](#), 13 augusti 2020; [”China's Emergence as an Imperialist Power”](#) i *New Politics*, sommaren 2014 (Vol: XV-1, Whole ”57).

⁵ Friedrich Engels, [Familjens, privategendomens och statens ursprung](#).

Historien visar att staten såsom en särskild tvångsapparat uppkom först när och var samhället hade uppdelats i klasser, d.v.s. i grupper av människor, av vilka några ständigt kan tillgodogöra sig andras arbete, där den ene utsuger den andre.⁶

Vidare är staten inte något redskap för samhället, utan i stället ett redskap där den härskande klassen undertrycker de lägre klasserna och kontrollerar och förvaltar samhället i sina egna intressen. Staten måste, därför, med nödvändighet förfoga över olika tvångsmedel. I det berömda *Kommunistiska Manifestet* skrev Karl Marx och Engels: ”Den moderna statsmakten är blott ett utskott, som förvaltar hela borgarklassens gemensamma affärer”.⁷ I *Staten och Revolutionen* konstaterade Lenin: ”Staten är en speciell maktorganisation, en våldsorganisation för att undertrycka en viss klass.”⁸

Staten är organiskt knuten till det klassamhälle den vilar på. Vad innebär det? Det innebär att statens karaktär vanligen avspeglar karaktären av samhällets ekonomiska grundval. Även om det kan uppstå perioder – om än bara tillfälligt – där ekonomins och statens karaktär inte är identiska, delar de vanligen samma karaktär. Skälet till det är uppenbart: De som besitter egendomen är den härskande klassen, som därmed också vanligen dominerar den politiska sfären i samhället, dvs statsapparaten.

Detta leder oss till nästa viktiga slutsats för att bestämma karaktären på utsugarstaten: statens klasskaraktär – slavägare, orientaliskt despotisk, feodal, kapitalistisk, osv – uppstår ur ekonomins specifika klasskaraktär. Det kejsarliga Kina – under Tang-dynastin, Yuan- eller Ming-dynastin – dominerades inte av en klass av slavägare, eftersom slaveri inte spelade någon större roll i den ekonomiska processen av produktion och reproduktion. I stället var det en klass som dominerade en despotisk statsapparat baserad på det inkomst som gick att utvinna ur merarbete av bönder som arbetade på privat eller statlig mark. På samma sätt dominerades europeiska stater under medeltiden av den klass som ägde jord – den feodala aristokratin.

Marx framhöll detta vid en rad tillfällen. Till exempel skrev han i del III av *Kapitalet*:

Den specifika ekonomiska form, i vilken de direkta producenternas merarbete pumpas ut, bestämmer hur den relation mellan herre och dräng är som växer fram direkt ur själva produktionen och i sin tur återverkar bestämmande på denna. Men hela utformningen av den ekonomiska samfällighet som växer fram ur själva produktionsförhållandena grundar sig på denna relation och därmed är också dess specifika politiska gestalt given. Det är alltid det direkta förhållandet mellan produktionsbetingelsernas ägare och de verkliga producenterna – ett förhållande vars tillfälliga form alltid på ett naturligt sätt motsvaras av arbetsmetoderna och därmed den samhälleliga produktiviteten på ett visst utvecklingsstadium – som avslöjar den innersta hemligheten, den förborgade grundvalen för hela samhällsbyggnaden och därmed också den motsvarande politiska formen för förhållandet mellan härskare och behärskade, kort sagt, den vid varje tillfälle existerande specifika statsformen.⁹

Staten i allmänhet, statsformer och den ”byråkratisk militära statsapparaten”

Här är det viktigt att klargöra begreppet ”stat” och vara medveten om dess olika innebörder.¹⁰ Marxister (och icke marxister) använder ofta detta begrepp som *beteckning på hela samhällsstrukturen*, dvs både den politiska överbyggnaden och de produktionsmedel och samhällsklasser som befinner sig inom ett bestämt område. När vi till exempel talar om

⁶ V I Lenin, [Om staten](#) (1919).

⁷ Karl Marx och Friedrich Engels, [Kommunistiska manifestet](#).

⁸ V I Lenin, [Stat och revolution](#).

⁹ Karl Marx, *Kapitalet III. Kapitel 47: [Den kapitalistiska jordrätans uppkomst-Arbeitsranta](#)*

¹⁰ Se League for a Revolutionary Communist International: ”Marxism, Stalinism and the theory of the state”, *Trotskyist International*, N° 23 (1998), s. 33-43 (av Mark Abram och Clare Watson).

Romariket som en stat av slavägare, eller Frankrike som en ”kapitalistisk stat”, eller Sovjetunionen som en ”degenererad arbetarstat” avser vi hela den socio-ekonomiska strukturen. Men i denna artikel ägnar vi oss specifikt åt klasskaraktären hos *staten i stort* (eller *statstypen*).

När vi använder begreppet stat på det viset och försöker definiera dess grundläggande klasskaraktär gör vi det utifrån de dominerande egendomsförhållanden som skyddas av den politiska överbyggnaden, oavsett vilken klasskaraktär denna specifika överbyggnad kan ha analyserad helt oberoende av dess ekonomiska bas. Till exempel förblev Sovjetunionen under Stalin en arbetarstat trots den groteska totalitära karaktären hos dess förtrycksapparat.

Men när vi talar om staten som en institution skild från ekonomi och ”civilsamhälle” avser vi den specifika *politiska överbyggnaden*, dvs *statsapparaten*. En sådan politisk överbyggnad kan anta olika former: från diktatur till demokrati, från monarki till republik. Här talar vi om *statsformens* klasskaraktär vilket innebär att en och samma typ av stat kan anta olika statsformer. Slavsamhället i Grekland och Rom hade till exempel olika former av regimer: demokrati, republik, monarki. Likaså kan en kapitalistisk stat vara borgerligt-demokratisk, bonapartistisk, fascistisk, militärdiktatur, osv.

Hur betydelsefulla olika former än må vara utgör de ändå inte statsens ”essens”. Även de mest representativa av dessa institutioner, föremål för regelbundna val under ett system av allmän rösträtt kommer och går utan att ändra något fundamentalt i ”statens” väsen. Det beror på att i centrum för en sådan statsapparat ligger dess förmåga att utöva tvång för att förtrycka de lägre klasserna. I modern historia innebär det våldsapparaten (polis, yrkesarmé, rättsväsendet) och statsbyråkratin. Detta utgör essensen i vad Marx och Lenin betecknade som ”den byråkratiskt-militära statsapparaten” – en apparat som varje arbetarrevolution måste krossa. Som Marx skrev:

Om Du tittar på det sista kapitlet i mitt verk om *Den artonde Brumaire*, kan Du se hur jag där hävdar att nästa franska revolutionsförsök inte, som de tidigare, kommer att nöja sig med att anförtro styrandet av den byråkratiska och militära maktapparaten åt nya ledare – i stället kommer man att syfta till att slå sönder hela detta system, och det är den linje varje sant folklig revolution på kontinenten måste gå efter.¹¹

Under den historiska processen av samhällsutveckling har statens roll ökat genom att samhällena blivit större, arbetsdelningen mer komplex, relationerna mellan klasserna alltmer sammanflätade och motsättningarna därmed skarpare och mer explosiva. Den byråkratiskt-militära statsapparaten har därmed blivit mer uppsvullen och mäktig gentemot andra delar av staten.

Politik överbyggnad och ekonomisk bas

Det skulle emellertid vara ett misstag att tro att den politiska överbyggnaden och den ekonomiska basen alltid är helt identiska. En av historiens viktigaste lagar, som Leo Trotskij förklarade, är den ojämna och kombinerade utvecklingen. Det betyder i stort att olika historiska förändringar av samhällena med olika social prägel påverkar och utformar varandra.¹² En särskilt viktig faktor för sådan ojämnhet är klasskampen, eftersom, vilket Marx och Engels framhöll i *Kommunistiska Manifestet*, historien om alla klassamhällena är historien om klasskamp.

Det är viktigt att inse att temporära motsättningar kan existera mellan den politiska överbyggnaden och den ekonomiska basen, vilket gång på gång förekommit genom historien (mer om

¹¹ Karl Marx, Brev [Från Marx till L. Kugelmann, London den 12 april 1871](#)

¹² Se Michael Pröbsting, ”Capitalism Today and the Law of Uneven Development: The Marxist Tradition and its Application in the Present Historic Period”, i *Critique, Journal of Socialist Theory*, Vol 44, 2016, s. 381-418.

detta nedan). Likaså har historien upplevt olika fall där ekonomin präglats inte av en utan av två eller flera olika produktionsförhållanden. I slutet av Romarriket, på 200- till 400-talet, eller det bysantinska riket mellan 500- och 800-talet, förekom en parallell existens mellan antika och tidigt feudala egendomsformer. I Europa mellan 1500- och 1800-talet och, senare, i en rad länder i Latinamerika, Asien och Afrika fanns parallella, ofta kombinerade, former av feudala, halv-feudala och kapitalistiska egendomsformer. Följden blev att den härskande klassen kunde anta en motsägelsefull och kombinerad prägel i de fallen.

Likaså kan den politiska överbyggnaden ha en blandad prägel, med en kombination av halv-feudala och borgerliga inslag, till exempel. Det är särskilt fallet i perioder av övergång mellan två olika samhällsekonomiska formationer. Med andra ord kan förhållandet mellan den ekonomiska basen och den politiska överbyggnaden anta alla sorters dialektiska motsättningar och övergångsformer och nyanser.

Om statens relativa autonomi

Borgerliga kritiker har anklagat marxismen för att stå för ett förenklat schema av ensidig determinism, där den ekonomiska basen bestämmer allt och överbyggnaden bara är en passiv avspiegling av den förra. Även om det stämmer att en del marxister uttryckt sådana tankar delade varken Marx och Engels, eller Lenin, Luxemburg och Trotskij någonsin sådana uppfattningar. De framhöll att överbyggnaden, också starten, givetvis bestäms av den ekonomiska basen, men endast i sista hand. Samtidigt förklarade de att de olika delarna besitter en relativ autonomi inom helheten av en given samhällelig formation.

I ett brev till Joseph Bloch 1890 skrev Engels:

Enligt den historiskmaterialistiska grundsynen är det verkliga livets produktion och reproduktion de faktorer som *till sist* avgör historiens gång. Varken Marx eller jag har någonsin hävdad något annat på denna punkt. Om någon vill förvränga detta till att det ekonomiska momentet skulle vara det *ensamt* avgörande, blir hela satsen genast abstrakt, absurd och intetsägande. Den ekonomiska situationen utgör grundvalen, men överbyggnadens olika beståndsdelar – klasskampens politiska uttryck och deras konsekvenser – de författningar, som efter en politisk drabbning upprättats av den segrande klassen, de juridiska formerna, ja till och med de sätt på vilket dessa politiska sammanstötningar avspeglats i kombattanternas tänkesätt; politiska, juridiska och filosofiska tankegångar, religiösa föreställningar och deras sätt att vidareutvecklas till dogmatiska system – allt detta påverkar också historien och får ofta en avgörande betydelse för den historiska kraftmätningens yttre gestaltningar. Genom en växelverkan av alla dessa faktorer fastslås den ekonomiska utvecklingens nödvändighet mitt i den oändliga mängden av tillfälligheter (med andra ord av företeelser och händelser vilkas inre samband är så svårt att uppfatta – eller omöjligt att bevisa – att vi kan bortse ifrån det och inte behöver låtsas om dess existens). Om det inte förhöll sig så, skulle det vara lättare att analysera historiska epoker än att lösa en enkel förstgradsekvation.

Det är vi själva som skapar vår historia, men vi bör inte glömma bort att detta – för det första – sker under mycket bestämda villkor och förutsättningar, av vilka de ekonomiska ytterst blir avgörande. De övriga faktorer som här spelar in är inte av samma betydelse, men skeendet påverkas ju även av politiska faktorer etc.¹³

En sådan relativ autonomi baseras på det faktum att den härskande klassen vanligen är uppdelad i olika grupperingar, står under press av härskande klasser i rivaliserande stater och under tryck av de förtryckta klasserna – eller klasskampen underifrån.

Sammanfattningsvis kan vi säga att utsugarstaten är en apparat som historiskt utvecklats till ett särskilt utvecklingsstadium av det mänskliga samhället i samband med uppkomsten av klasser. Den är ett centraliserat redskap för den härskande klassen – en apparat av tvång, byråkratisk förvaltning och manipulation – som garanterar exploateringen osv av de förtryckta

¹³ Brev [Från Engels till J. Bloch, London den 21-22 september 1890.](#)

klassernas mervärde. Denna typ av stat förändras utifrån det dominerande produktionssättet, dvs det slags egendomsrelationer en given stat försvarar. Det kan finnas olika statsformer inom en given typ av stat. Men förhållandet mellan den politiska överbyggnaden och den ekonomiska basen är inte nödvändigtvis identisk och kan vara motsägelsefull och ojämn – i varje fall under vissa perioder.

Stalinism och statsapparaten i en degenererad arbetarstat

När massorna i Ryssland tog makten i oktober 1917 skapade de historiens första arbetarstat. Under bolsjevikpartiets ledning baserades denna nya stat på arbetar-, bonde- och soldatråd. Dessa institutioner hade regelbundna sammanträden och valde delegater som gick att avsätta. Detta pyramidformade system byggt underifrån och uppåt garanterade massornas demokratiska engagemang.

Denna sovjetstat bröt sönder utsugarstatens gamla byråkratisk-militära statsapparat och krossade polis, yrkesarmén och byråkratin. I stället valdes underifrån när som helst avsättbara tjänstemän. Ingen hade högre lön än en kvalificerad arbetare. Polis och armé ersattes av beväpnade röda garden (och senare en ny Röd armé).

1917 gjorde Lenin en jämförelse mellan denna statsform och Pariskommunen – arbetarklassens första försök att skapa en egen statsmakt – och skrev:

Grunddragen hos denna typ är: 1) Maktens ursprung är inte en av parlamentet på förhand diskuterad och antagen lag utan folkmassornas direkta initiativ underifrån och lokalt, det direkta "erövrandet", för att använda ett gängse uttryck; 2) polisen och armén, såsom från folket avskilda och mot folket riktade institutioner, ersätts med direkt beväpning av hela folket; under en sådan makt skyddas statsordningen av de beväpnade arbetarna och bönderna *själva*, av det beväpnade folket *självt*; 3) ämbetsmannakåren, byråkratin, antingen ersätts på liknande sätt med själva folkets direkta makt eller ställs åtminstone under en särskild kontroll, de omvandlas så att de kommer att bestå av vanliga ombud, som inte endast skall väljas utan också kunna *avsättas*, så snart folket kräver det; de omvandlas från ett privilegierat skikt med en hög, borgerlig avlöning för "posterna" till arbetare av ett särskilt "vapenslag", vilkas avlöning *inte överstiger* en god arbetares vanliga avlöning. Just häri och *endast* häri bestod Pariskommunens *väsen* som en särskild statstyp.¹⁴

Den nya arbetarstaten, baserad på stödet från massorna, lyckades besegra de ondskefulla kontrarevolutionära krafterna, bestående av både en koalition av monarkister, borgerliga "demokrater" och reformister och de utländska arméernas invasionsstyrkor 1917-21. Arbetarstaten förblev emellertid isolerad, främst beroende på imperialisternas förenade ansträngningar att hålla tillbaka den revolutionära vågen, men även bristen på erfarenhet hos de nya kommunistpartierna i Europa.

Det ledde till att Sovjetunionen – där en ny socialistisk ekonomi och samhällsordning fick byggas på grundval av ett efterblivet halv-feodalt och borgerligt samhälle – ställdes inför allt större svårigheter, som bidrog till en byråkratiseringsprocess. För att hindra en sådan utveckling föreslog Trotskij och Vänsteroppositionen en satsning på att sprida revolutionen internationellt, vitalisering av partiet och sovjetdemokratin och skapa en planekonomi med starkt industriell bas. Majoriteten av partiets ledning avvisade emellertid en sådan strategi och smälte alltmer ihop med den nya byråkratin. 1927 uteslöts Vänsteroppositionen ur partiet och tusentals hängivna kommunister blev fängslade och senare dödade.¹⁵

Trotskij och hans anhängare betecknade denna utveckling som Oktoberrevolutionens "Thermidor" där sovjetdemokratin krossats och arbetarklassen politiskt avväpnats. Den

¹⁴ V I Lenin, [Om dubbelväldet](#) (1917).

¹⁵ Se Workers Power: *The Degenerated Revolution. The origins and nature of Stalinist states*, Se även Vadim Rogovin, *Trotskismus. Gag es eine Alternativ?*, Vol. 1, Mehring Verlag, 2010.

stalinistiska byråkratin skapade en absolutistisk och bonapartistisk diktatur som brutalt undertryckte massorna. Samtidigt kunde den inte avskaffa arbetarstatens samhällsekonomiska grunder (nationalisering av ekonomins nyckelsektorer, monopol över utrikeshandeln, planering) som dess makt – och privilegier – vilade på.

Den stalinistiska byråkratins motsägelsefulla karaktär i en degenererad arbetarstat

Det är uppenbart att en sådan stat var en ytterst motsägelsefull företeelse. Den var varken en sund arbetarstat eller en kapitalistisk stat. Trotskij kallade den en degenererad arbetarstat: en stat dominerad av en småborgerlig byråkrati vars ekonomiska makt baserades på post-kapitalistiska, proletära egendomsformer och politiskt på en borgerligt-byråkratisk statsapparat.¹⁶

Var den stalinistiska byråkratin en ny klass? Trotskij framhöll att svaret var nej. Byråkratin var inte någon klass utan i stället en kast. Den ägde inte, som en klass gör, produktionsmedlen, eftersom byråkratin härskade på grundval av *proletära*, och inte kapitalistiska, produktionsförhållanden. Under sådana proletära produktionsförhållanden domineras ekonomin inte av värdelagen – grunden för kapitalism. I motsats till kapitalistklassen är den stalinistiska byråkratin ingen utsugarklass som tillskansar sig mervärde. Den utgör en *kast* som inte har någon nödvändig roll i skötseln av ekonomin och samhället som helhet. I stället tillskansar den sig parasitiskt en rad privilegier på grund av att den intar kommandoposten i staten. Trotskij skrev:

Förskingring och stöld, byråkratins främsta källor till inkomster, utgör inte något system av exploatering i vetenskaplig bemärkelse. Men utifrån de folkliga massornas ståndpunkt och intressen är den långt värre än någon ”organisk” exploatering. Byråkratin är inte någon besutten klass, i vetenskaplig bemärkelse. Men inom sig sitter den på tiofalt fler laster än någon besutten klass. Det är just bristen på utkristalliserade klassrelationer och själva omöjligheten av sådana på Oktoberrevolutionens sociala grundvalar som förlämnar statsapparatens sätt att fungera med sådana krampryckningar. För att vidmakthålla byråkratins systematiska stölder tvingas dess apparat tillgripa systematiska former av banditväsen. Den totala summan av allt detta utgör ett system av bonapartistiskt gangstervälde.¹⁷

Detta får till följd att den härskande byråkratin i en degenererad arbetarstat varken är en del av proletariatet (som byråkratin förtrycker och bestjäl) eller är en kapitalistklass; i stället antar den en småborgerlig karaktär. På grund av sin parasitism och konservativa, anti-revolutionära roll – utrikes- och inrikespolitiskt – tjänar den världsbourgeoisien. Men så länge den leder en arbetarstat och förvaltar och försvarar proletära egendomsförhållanden utgör byråkratin ingen kapitalistisk härskande klass, utan snarare en småborgerlig, kontrarevolutionär kast, som försvarar arbetarstaten för att slå vakt om sina privilegier.

Det är orsaken till att dessa stalinistiska länder förblev (degenererade) arbetarstater, trots att det var en anti-proletär byråkratisk kast som styrde. En stats klasskaraktär bestäms av den ekonomiska bas som en viss politisk regim förvaltar och försvarar. Som Trotskij formulerade det: *en stats klasskaraktär bestäms inte genom dess politiska form, utan genom dess sociala innehåll; dvs. genom naturen hos de egendomsformer och produktionsförhållanden som den givna staten vaktar och skyddar.*¹⁸

Trotskij jämförde den härskande byråkratin i en stalinistisk arbetarstat med en fackföreningsbyråkrati:

¹⁶ Denna och följande underavdelning är till stor del baserad på utdrag ur Michael Pröbsting, *Cuba's Revolution Sold Out? The Road from Revolution to the Restoration of Capitalism*, augusti 2013, RCI Books, s. 43-55.

¹⁷ Leon Trotskij, [The Bonapartist Philosophy of the State](#).

¹⁸ Leo Trotskij, [Varken en arbetarstat eller borgerlig stat?](#) (1937).

En stats klasskaraktär bestäms genom dess relationer till egendomsformerna inom produktivkrafterna. En arbetarorganisation, som en fackförenings, natur bestäms av dess relation till distribution av nationalinkomsten. Det faktum att Green och Co. försvarar privategendom inom produktivkrafterna ger dem en borgerlig natur. Skulle dessa herrar också försvara borgarklassens inkomst mot arbetarklassens attacker mot denna; skulle de genomföra en kamp mot strejker, mot löneförhöjningar, mot arbetslöshetsersättning, då skulle vi ha en strejkbrytarorganisation och inte ett fack. Green och Co. måste dock, för att inte förlora sin bas, inom vissa gränser leda arbetarnas kamp för en förhöjning – eller åtminstone mot en förminskning – av deras del av nationalinkomsten. Detta objektiva kännetecken är tillräckligt i alla de viktiga tillfällen då vi behöver dra en gränslinje mellan det mest reaktionära fack och en strejkbrytarorganisation. Alltså är det vår plikt att inte bara utföra arbete inom AFL, utan också att försvara det från strejkbrytare, Ku Klux Klan och dylikt.

Stalins funktion har, precis som Greens funktion har, en dubbel natur. Stalin tjänar byråkratin och följaktligen världsbourgeoisin; men han kan inte tjäna byråkratin utan att försvara det sociala fundament som byråkratin exploaterar för sitt eget intresse. I den utsträckningen försvarar Stalin nationaliserad egendom mot imperialistiska attacker och mot byråkratins alltför otåliga och giriga skikt. Men han genomför detta försvar med metoder som förbereder förstörelsen av det sovjetiska samhället i sin helhet. Det är just därför som den stalinistiska klickens måste störtas. Proletariatet kan inte överlåta detta arbete åt imperialisterna. Trots Stalin försvarar proletariatet Sovjetunionen från imperialistiska angrepp....

Påståendet att en arbetarstats byråkrati har en borgerlig karaktär måste inte bara verka fullständigt obegripligt, utan även fullständigt orimligt för människor skapade med ett akademiskt tänkande. Kemiskt rena stater har dock aldrig existerat och existerar inte i verkligheten heller. Den halvfeodala preussiska monarkin utförde borgarklassens viktigaste politiska uppgifter, men utförde dem på sitt eget sätt, dvs på ett feodalistiskt, inte på ett jakobinskt sätt. I dagens Japan kan vi observera en likartad korrelation mellan statens borgerliga karaktär och den härskande kastens halvfeodala karaktär. Men detta hindrar oss inte att skilja mellan ett feodalt och ett borgerligt samhälle. Det är sant att man kan resa invändningen att samarbete mellan feodala och borgerliga krafter är omåttligt mycket lättare genomföra än den mellan borgerliga och proletära krafter, i det att det första exemplet representerar två former av exploatering av klasser. Detta är fullständigt korrekt. Men en arbetarstat skapar inte ett nytt samhälle på en dag. Marx skrev att de borgerliga distributionsnormerna fortfarande existerar under en arbetarstats första period. (För mer om detta, läs sektionen ”Socialismen och staten” i *Den förrådade revolutionen*.) Man måste väga och tänka denna tanke väl ända till dess slut. Själva arbetarstaten, som stat, är nödvändig just på grund av att de borgerliga distributionsnormerna fortfarande är i kraft.

Detta betyder att även den mest revolutionära byråkrati till viss mån är ett borgerligt organ inom arbetarstaten. Graden av förborgerligande och utvecklingens allmänna tendens har självklart avgörande betydelse. Om en arbetarstat förlorar sin byråkrati och gradvis försvinner betyder det att den utvecklas längs socialismens väg. Om byråkratin tvärtom blir mäktigare, mer auktoritär, privilegierad och konservativ betyder det att arbetarstatens borgerliga tendenser växer på bekostnad av dess socialistiska; med andra ord att den inre motsättning vilken till en viss grad finns inom en arbetarstat från dess första dagar inte, som ”normen” kräver, försvagas, utan förstärks. Hur som helst, så länge som denna motsättning inte har spritt sig från fördelningens sfär till produktionens sfär och inte har krossat den nationaliserade egendomen och den nationaliserade ekonomin förblir staten en arbetarstat.¹⁹

Degenererade arbetarstater präglades av en motsättning som förvirrat många marxister. Arbetarklassen var den socialt och ekonomiskt härskande klassen men, samtidigt, förtryckt av byråkratin. Detta kan se egendomligt ut för personer som inte kommit längre än till mekaniskt tänkande, men det är i själva verket inte något unikt i historien. Under senare delen av Tsar-

---

¹⁹ *Ibid.*

ryssland dominerade kapitalistklassen landets ekonomi. Den var emellertid inte involverad i den politiska ledningen av landet som styrdes av en kejsarlig dynasti och aristokrati. (Den frågan diskuterades för övrigt på 1920-talet av Trotskij och den marxistiske historikern M N Povkrovskij²⁰) Och vi har sett samma företeelser i andra långvariga feodala välden.

Stalinismens borgerligt byråkratiska och bonapartistiska statsapparat

Givetvis finns en grundläggande motsättning mellan arbetarstatens ekonomiska bas – de proletära produktionsförhållandena – och dess anti-proletära, småborgerliga byråkrati, som behärskar den politiska överbyggnaden i denna stat. Oktoberrevolutionens politiska landvinningar – arbetardemokrati baserad på sovjeter, en statsapparat kontrollerad av massorna, tjänstemän utan stora privilegier, ingen yrkesarmé – hade krossats av den stalinistiska byråkratin.

För att vidmakthålla sitt välde behövde den stalinistiska byråkratin en statsapparat som var immun mot kontroll av arbetarklassen och de folkliga massorna och som kunde användas mot massorna för att försvara byråkratins privilegier. En sådan statsapparat, totalt fjärrad från arbetarklassen, fick därför en borgerlig karaktär. Med andra ord, på 1920- och 1930-talet genomförde stalinismen en politisk kontrarevolution där den ”proletära halv-staten” (Lenin) ersattes med en anti-proletär, förborgerligad statsapparat. Trotskij kallade detta stalinisternas *förebyggande inbördeskrig* mot arbetaravtandet.

När *Le Temps*, den franska bourgeoisins huvudorgan, påpekade att återinförandet av gradbeteckningar i Röda armén avspeglade en mer djupgående process i Sovjetunionen och sammanfattade med att ”Sovjeterna blir mer och mer borgerliga”, skrev Trotskij:

Sådana uttalanden förekommer i tusental. De visar ovedersägligt att den borgerliga urartningen bland Sovjetsamhällets högsta skikt är mycket långt framskriden. De bevisar samtidigt att Sovjetunionens vidare utveckling är otänkbar utan att samhällets socialistiska grundval befrias från sin borgerligt-byråkratiska och bonapartistiska överbyggnad.²¹

Trotskij förklarade att den sortens klassmotsättningar mellan ekonomi och stat inte bara är möjliga utan hade funnits vid många tillfällen genom historien. I en debatt med James Burnham och Joseph Carter, två ledande inom Socialist Workers Party (USA), skrev Trotskij 1937:

Men känner verkligen inte historien till tillfällen av klasskonflikter mellan ekonomin och staten? Det gör den! Efter det ”tredje ståndet” grep makten förblev samhället under en period av flera år ett feodalt. Under sovjetstyrets första månader styrde proletariatet på en borgerlig ekonomis grunder. Proletariatets diktatur agerade på jordbrukets område för ett antal år på en småborgerlig ekonomis grunder (vilket den till viss del fortfarande gör).²²

Det finns en rad andra exempel. Under kapitalismens inledningsskede samexisterade en bourgeoisie, som upprättat kapitalistiska egendomsförhållanden i stora delar av ekonomin, i många länder i Europa med en feodal och absolutistisk monarki och dess statsapparat. Likaså försökte inte Romarriket, som baserades på en slaveekonomi, påtvinga sina produktionsför-

²⁰ Se Leo Trotskij, [Året 1905](#) (framför allt kapitel 1 och kapitel 27 ”Om den ryska historiska utvecklingens särdrag – Ett svar till M N Pokrovskij”), Haymarket Books, Chicago, 2016; Leo Trotskij, [Ryska revolutionens historia](#); M N Pokrovskij, *History of Russia: From the Earliest Times to the Rise of Commercial Capitalism*, International Publishers, New York 1931; samme författare, *Russia in World History, Selected Essays*, Ed. Roman Szporluk, University of Michigan Press, Ann Arbor 1970; *Geschichte Russlands von seiner Entstehung bis zur neuesten Zeit*, C L Hirschfeld Verlag, Leipzig 1929; *Russische Geschichte*, Berlin 1930; M N Pokrowski, *Historische Aufsätze, Ein Sammelband*, Verlag für Litteratur und Politik, Wien och Berlin 1928.

²¹ Leon Trotskij, ”Förord till den norska utgåvan av *Mitt liv*” (1935) i Trotskij, [Mitt liv – försök till en självbiografi](#).

²² Leo Trotskij, [Varken en arbetarstat eller borgerlig stat?](#)

hållanden på en mängd nya provinser man erövrat i Mindre asien utan nöjde sig med att driva in skatt. Ett annat exempel är staten under Yuan-dynastin i Kina (1271-1368), som var en ytterst motsägelsefull blandning av traditionellt kinesiskt Han-samhälle med inslag av asiatiskt produktionssätt och feodalism, å ena sidan, och de mongoliska erövrarnas politiskt-militära överbyggnad med den primitiva militariserade organisationsformen hos ett stäppfolk, å den andra.

Den stalinistiska byråkratin och revolution och kontrarevolution

Debatterna om hur man bäst skulle kategorisera den stalinistiska staten var ingen abstrakt diskussion. De fick djupa följder för perspektiven och uppgifterna i den proletära befrielsekampen. Om stalinisterna hade krossat den ”proletära halv-staten” och ersatt den med en anti-proletär förborgerligad statsapparat bestod arbetarklassens uppgift inte i förhoppningar om en fredlig förändring av denna apparat utan i stället att inrikta sig på väpnat uppror mot byråkratin – en politisk revolution.

I *Övergångsprogrammet* – Fjärde internationalens grundningsdokument – skrev Trotskij att ”den viktigaste politiska uppgiften i Sovjetunionen [förblir] *störtandet av just denna thermidorianska byråkrati*”.²³ En sådan omvälvning var enda sättet att bana väg för socialismen: ”Endast en segerrik revolutionär resning av de förtryckta massorna kan ge Sovjetregimen nytt liv och trygga dess fortsatta utveckling mot socialism.” För att förbereda denna uppgift måste marxisterna bygga ett nytt revolutionärt parti på illegal väg.

Trotskij utvecklade innebörden av den politiska revolutionen i sitt stora arbete om stalinismen, *Den förrådade revolutionen*:

För att bättre förstå det nuvarande Sovjetunionens karaktär, kan vi göra två skilda hypoteser om dess framtid. Låt oss först anta att sovjetbyråkratin störtas av ett revolutionärt parti, som har den gamla bolsjevismens alla attribut, dessutom berikad av den senaste periodens världserfarenheter. Ett sådant parti skulle starta med att återupprätta demokratin i fackföreningarna och sovjeterna. Det skulle kunna och skulle vara tvingat att återinföra frihet för sovjetiska partier. Tillsammans med massorna och i spetsen för dessa skulle det genomföra en hänsynslös utrensning av statsapparaten. Det skulle avskaffa ranger och dekorationer, alla slags privilegier, och skulle inskränka bristen på jämlikhet i arbetsställningar till vad som är livsnödvändigt för ekonomin och statsapparaten. Det skulle ge ungdomen fria möjligheter att tänka självständigt, lära sig, kritisera och växa. Det skulle införa djupgående förändringar i fördelningen av nationalinkomsten i överensstämmelse med arbetarnas och bondemassornas intresse och vilja. Men vad egendomsförhållanden beträffar, skulle den nya makten inte behöva ta till revolutionära åtgärder. Den skulle bevara och vidareutveckla experimenten i planekonomin. Efter den politiska revolutionen – d.v.s. avsättandet av byråkratin – skulle proletariatet vara tvingat att i ekonomin införa en rad mycket viktiga reformer, men inte ytterligare en social revolution.²⁴

Även om Trotskij inte uttryckligen uttryckte det så står det klart av hans texter att han förväntade sig att arbetarklassens revolution mot den stalinistiska byråkratin skulle bli mycket mer våldsam än ett eventuellt återinförande av kapitalism och störtande av de proletära egendomsförhållandena. Orsaken till det är att den ”borgerligt-byråkratiska” statsapparaten (polis, yrkesarmé, byråkrati) inte är några proletära redskap, utan tillhör den småborgerliga stalinistiska byråkratin, som står bourgeoisien mycket närmare än arbetarklassen. Därför krävde den politiska revolutionen inte reform utan ett krossande av den stalinistisk-bonapartistiska statsapparaten.²⁵

²³ Trotskij, [Övergångsprogrammet](#).

²⁴ Trotskij, [Den förrådade revolutionen](#).

²⁵ Se League for a Revolutionary Communist International, ”Marxism, Stalinism and the theory of the state”, *Trotskyist International*, N! 23 (1998), s. 33-43

I en av sina sista artiklar om den stalinistiska byråkratin skrev Trotskij 1939:

*Den bonapartistiska statsapparaten är därmed ett organ för försvar av byråkratins plundring av nationalrikedomen ... Att tro att den staten ska kunna "vittra bort" på fredlig väg är att leva i en värld av teoretiskt delirium. Den bonapartistiska kasten måste krossas, sovjetstaten återskapas. Först då kommer det att bli möjligt att staten vittrar bort.*²⁶

Han förutsåg att varje seriöst försök av arbetarklassen att störta byråkratin skulle mötas med brutalt väpnat våld av den stalinistiska apparaten. Det är också vad som skedde under de proletära resningarna i Östtyskland (1953), Ungern (1956), Tjeckoslovakien (1968), Polen (1980-81), Kosova (1981) och Kina (1989). Å andra sidan, när kapitalismen 1989-92 återinfördes i Östeuropa, Sovjetunionen och Kina möttes detta knappt något motstånd alls av någon del av den stalinistiska byråkratin. Enda eventuellt undantaget var tredagars-operetten med några druckna generaler i Moskva i augusti 1991 och med tanke på dess patetiska karaktär bekräftar det snarare vår tes.

Samtidigt betraktade Trotskij den stalinistiska kasten – på grund av byråkratins och statsmaskineriets förborgerligade karaktär – som mer besläktad med kapitalismen än socialismen. I *Den förrådade revolutionen* skrev han att återinförande av kapitalismen skulle få mycket mer stöd av den stalinistiska byråkratin än en politisk revolution av arbetarklassen:

Om – för att ta en annan hypotes – ett borgerligt parti skulle störta den härskande sovjetksten, skulle den finna inget litet antal färdiga tjänare bland de nuvarande byråkraterna, administratörerna, teknikerna, direktörerna, partisekreterarna och de övre kretsarna i allmänhet. En utrensning av statsapparaten skulle naturligtvis vara nödvändig även i detta fall. Men ett borgerligt återuppriktande skulle förmodligen kräva mindre utrensningar än ett revolutionärt parti. Den nya maktens huvuduppgift skulle vara att återinföra privat ägande av produktionsmedlen.²⁷

Om den inte störtades förväntade sig Trotskij att den stalinistiska byråkratins inneboende tendens att bli en egendomsägande klass förr eller senare skulle ge sig till känna och bana väg för återinförande av kapitalismen:

Låt oss anta – för att ta en tredje variant – att varken ett revolutionärt eller ett kontrarevolutionärt parti tar makten. Byråkratin fortsätter att behärska staten. Även under dessa förhållanden skulle sociala relationer inte komma att stelna. Vi kan inte räkna med att byråkratin fredligt och frivilligt skall fördöma sig själv till förmån för den socialistiska jämlikheten. Om den för närvarande, trots de alltför uppenbara obehagligheterna med en sådan operation, har ansett det möjligt att införa ranger och dekorationer, måste den oundvikligen i framtiden söka stöd i egendomsförhållandena. Man kan säga att den store byråkraten struntar blankt i de förhärskande egendomsformerna, förutsatt bara att de förser honom med nödvändig inkomst. Detta argument bortser inte bara från det instabila i byråkratens egna rättigheter, men också med problemet med hans efterkommande. Den nya familjekulten har inte fallit ned som från skyarna. Privilegier har bara halvt värde om de inte kan överföras på avkomman. Men rätten att testamentera är oskiljaktig från privat egendomsrätt. Det räcker inte att vara chef för en trust; man måste vara aktieägare. Byråkratins seger på detta avgörande område skulle betyda dess förvandling till en ny besutten klass. Å andra sidan skulle proletariatets seger över byråkratin trygga ett återupplivande av den socialistiska revolutionen. Den tredje varianten för oss alltså tillbaka till de två första, utifrån vilka vi utgick i klarhetens och enkelhetens intresse.²⁸

Den processen tog längre tid än Trotskij väntat sig. Andra världskriget och den enorma massmobiliseringen i Sovjetunionen för att försvara landets mot Nazityskland, de revolutionära och kontrarevolutionära händelserna efter kriget (framför allt i Europa och Asien); kalla kriget med västimperialismen (en process som ledde till uppkomsten av nya byråkratiskt

²⁶ Leon Trotsky, "The Bonapart Philosophy of the State", *a.a.*

²⁷ Trotskij, [Den förrådade revolutionen](#).

²⁸ *Ibid.*

degenererade arbetarstater, i strid med Stalins avsikter); och slutligen kalla krigets fortsättning tillsammans med en relativ stabilisering av de internationella relationerna på 1950- och 1960-talet skulle samtliga bidra till att förlänga den stalinistiska byråkratins livslängd med några decennier.

Även om förlängningen av stalinismens tid vid makten var en viktig faktor i internationell politik under andra hälften av 1900-talet (och orsakade mycken förvirring bland marxister) utgjorde den ur historiens synvinkel bara en kort period – mycket kortare än epokerna med slavsamhället, det asiatiska produktionssättet, feodalismen eller kapitalismen, som ju varade i århundraden eller årtusenden. Detta bekräftade för övrigt också Trotskijs tes att byråkratin inte utgjorde någon ny klass utan i stället en parasitär kast som inte hade någon nödvändig uppgift i produktionsprocessen.

Den stalinistiska regimen och återinförandet av kapitalismen

Processen med revolution och kontrarevolution 1989-92 bekräftade marxismens syn på den stalinistiska byråkratins anti-proletära och förborgerligade karaktär. Den stalinistiska byråkratin gjorde inte minsta motstånd mot återinförandet av kapitalistiska egendomsförhållanden. Inte nog med det, en överväldigande majoritet av grupperingarna inom byråkratin verkade aktivt för återinförande av kapitalism och blev en del av den nya bourgeoisie. I Östeuropa bildade ett stort antal ivriga byråkrater bolag och utnyttjade sina kontakter och kunskaper från insidan. De tidigare kommunistpartierna omvandlades i allmänhet till pro-kapitalistiska socialdemokratiska partier.

I Ryssland blev Boris Jeltsin – tidigare förste sekreterare i stadskommittén i Moskva och kommunistpartiet – den förste presidenten i ett kapitalistiskt Ryssland. Den byråkratismilitära statsapparaten förblev intakt till stor del. Visserligen blev en del ledande namn inom polis, militär och rättsväsende utrensade och institutioner fick nya namn (till exempel döptes KGB om till FSB), medan officiella sovjetiska institutioner formellt upplöstes och ersattes med parlament. Dessa ”sovjeter” hade emellertid inte haft något gemensamt med sovjeterna under Oktoberrevolutionen, de var pseudo-parlamentariska institutioner med ”val” vart fjärde år (där bara det stalinistiska partiet och dess bundsförvanter fick ställa upp). Till sitt väsen undergick statsmaskineriet – polis, yrkesarmé, rättsväsende och byråkrati – inte några större förändringar.

I andra länder gick processen med återinförande av kapitalism under den stalinistiska byråkratin till på ett än mer uppenbart sätt. I flera länder i Centralasien bytte det styrande partiet bara namn (t ex från Uzbekistans kommunistiska parti till Uzbekistans Folkdemokratiska Parti eller från Kazakstans kommunistiska parti till Socialistpartiet). Men samma parti, med samma byråkrati och samma ledare, blev i huvudsak kvar vid makten i många år. Ledarna övergick bara från ”Förstesekreterare” i de regionala kommunistpartierna till ”president” i de nya självständiga republikerna (till exempel Nursultan Nazarbajev i Kazakstan, Saparmurat Nijazov i Turkmenistan och Islam Karimov i Uzbekistan).

På samma sätt bytte Slobodan Milošević, ledare för det stalinistiska partiet i Serbien, 1990 namn på sitt parti och fortsatte att styra landet, nu med kapitalistiska egendomsförhållanden, tills han störtades 2000. Samma för Monir Bulatović i Montenegro som döpte om det styrande partiet till Demokratiska socialistpartiet och satt kvar som president.

I Azerbajdzjan genomförde den långvarige stalinistiska ledaren Geydar Alijev, som varit förstesekreterare i kommunistpartiet i Azerbajdzjan mellan 1969 och 1982 och därefter förste vice premiärminister i Sovjetunionen 1982-87, en militärkupp 1993. Han styrde sedan landet fram till sin bortgång 2003 då han efterträddes av sin son Ilham Alijev. Ett annat exempel är Alexander Lukasjenko, en f d sovjetbyråkrat som härskat i Belarus sedan 1994.

I Kina, Vietnam, Laos, Nordkorea²⁹ och Kuba³⁰ bytte kommunistpartierna inte namn utan genomförde en rad marknadsreformer som ledde till återinförande av kapitalism.

Medan återinförande av kapitalism kunde ske under ledning av samma stalinistiska partier (ibland under ett annat namn, ibland med samma) och samma ledare hade det varit otänkbart att en politisk revolution mot dessa stalinistiska regimer kunnat ske med samma partier och ledare. I stället var ju precis alla arbetaruppror riktade mot dessa partier och ledare. Detta bekräftar tesen att den småborgerliga stalinistiska byråkratin stod bourgeoisien mycket närmare än arbetarklassen och att den sociala kontrarevolutionen kunde ske utan att krossas den stalinska-bonapartistiska statsapparaten (till skillnad från en framgångsrik politisk revolution).

Stalinistiska byråkratier som hamnat i en degenererad arbetarstats återvändsgränd, och vars makt baserades på den, kunde följa en av tre olika vägar: upplösas som politisk kraft där delar omvandlades till kapitalister; formellt byta namn på parti och ledande institutioner men egentligen tillåta samma krafter att fortsätta härska; eller fortsätta att styras under samma namn och med samma ledare. I samtliga fall handlade det emellertid om att återinföra kapitalismen och omvandla sig till ett fusionera med den nya bourgeoisien.

I det sammanhanget är det värt att erinra sig vad Trotskij varnade för redan 1930, vid en tidpunkt då han fortfarande inte ansåg att den byråkratiska urartningen av Sovjetunionen gått så långt och att det inte gick att få staten att bryta med det stalinistiska väldet genom reform och under tryck från massorna (och inte fordra en ny politisk revolution – en slutsats han drog först 1936).

När Oppositionen talade om risken för Thermidor tänkte den främst på en mycket betydande och utbredd process inom partiet: framväxten av ett skikt bolsjeviker som avskilt sig från massorna, kände sig trygg, knutit band till icke proletära kretsar och var belåtna med sin sociala ställning i likhet med skiktet osv uppsvällda jakobiner som, delvis, kom att utgöra stödet till och den främsta verkställande apparaten bakom Thermidor-omvälvningen 1794 och därmed banade väg för Bonapartismen. I sin analys av processen av urartning i riktning mot Thermidor av partiet sade Oppositionen allt annat än att den kontrarevolutionära omvälvningen, om den skulle inträffa, med nödvändighet måste ta sig form av en Thermidor, dvs av en mer eller mindre varaktig dominans av förborgerligade bolsjeviker med formellt bibehållande av sovjetsystemet, på samma sätt som Konventet behålls efter Thermidor. Historien upprepar sig aldrig, i synnerhet inte när det finns så djupa skillnader beträffande klassbasen. [...]

Om en kontrarevolution lyckades i Ryssland – och det är långt ifrån enkelt beroende på en kombination av ett antal konkreta faktorer – skulle statsformen kunna anta olika former: först och främst beroende på hur akuta de ekonomiska motsättningarna hade blivit, relationen mellan kapitalistiska och socialistiska inslag i ekonomi; och för det andra på relationen mellan de proletära bolsjevikerna och de borgerligas ”bolsjevikerna” och på styrkeförhållandena inom armén, samt till sist på karaktären av och det specifika allvaret i utländsk intervention. I varje fall vore det höjden av absurditet att tro att en kontrarevolutionär regim absolut måste genomgå stadierna av Direktorat, Konsulat och Kejsardöme för att kunna leda till återinförande av tsarismen. Oavsett vilken form den kontrarevolutionära regimen kan ta sig skulle thermidoreanska och bonapartistiska inslag återfinnas där, en större eller mindre roll skulle spelas av den bolsjevik-sovjetiska byråkratin, civil och militär, och regimen som sådan skulle vara svärdets diktatur över samhället till gagn för

²⁹ Om frågan om kapitalismens återinförande i Nordkorea, se Michael Pröbsting, [Has Capitalist Restoration in North Korea Crossed the Rubicon or Not?](#) Reply to a Polemic of Wladza Rad (Poland), 15 juli 2018; Michael Pröbsting, [In What Sense Can One Speak of Capitalist Restoration in North Korea?](#) Reply to Several Objections Raised by the Polish Comrades of 'Wladza Rad', 21 juni 2018; Michael Pröbsting, [Again on Capitalist Restoration in North Korea](#), 12 juni 2018; Michael Pröbsting, "World Perspectives 2018: A World Pregnant with Wars and Popular Uprisings", sid. 95-105.

³⁰ Se *Cuba's Revolution Sold Out*.

bourgeoisien och mot folket. Därför är det idag så viktigt att spåra uppkomsten osv sådana inslag och tendenser inom det officiella partiet, som under alla omständigheter utgör framtidslaboratoriet: i form av oavbruten socialistisk utveckling eller i form av en kontrarevolutionär förändring.³¹

Redan 1930 hade Trotskij insett att den stalinistiska byråkratin höll på att förborgerligas. En process som bara fortskred och fördjupades de närmaste 20, 40 och 60 åren. Det är då knappast förvånande att byråkratin i slutet av 80-talet inte gjorde något motstånd mot återinförandet av kapitalism utan i stället uppmuntrade det.

Exkurs: Om statens roll i den socio-ekonomiska förändringen

I denna artikel har vi förklarat hur samma stalinistiska byråkrati först förvaltade och försvarade proletära egendomsförhållanden under perioden med degenererade arbetarstater för att sedan 1989-92 återinföra kapitalismen. Det kan förefalla motsägelsefullt för den som tänker i mekaniska, icke dialektiska banor. Historien har emellertid gett oss flera exempel på hur en och samma regim, en och samma statsapparat, först förvaltade och försvarade en uppsättning produktionsförhållanden för att sedan införa ett annat. Med andra ord, formen av regim förblev densamma medan karaktären förändrades i den ekonomi den vilade på.

Det bysantinska väldet, som varade från 300-talet till 1453 grundades inledningsvis på en slaveekonomi, i och med att det till en början utgjorde östra delen av Romarriket. Men mellan 500-talet och 800-talet ändrade de härskande dynastierna egendomsformerna till feodala.

Likaså styrde kejserliga dynastier som Hohenzollern i Preussen/Tyskland, Habsburgarna i Österrike-Ungern och Romanovs i Ryssland sina imperier i århundraden. Deras statsapparat, grundad på aristokratin och knuten till stora jordägare, styrde och förvaltade de territorierna först under perioden av feodalism. Under 1800-talet befrämjade de, i varierande grad, uppkomsten av borgerliga och kapitalistiska egendomsförhållanden, öppnade för utländska investeringar, osv. Med andra ord införde den gamla regimen, trots att den inledningsvis var grundad på feodalism, nya kapitalistiska produktionsförhållanden. Först tjänade den den feodala jordägarklassen och, senare, bourgeoisien.

Qing-dynastin i Kina och sultanatet i Ottomanska riket är andra exempel. De regimerna varade i århundraden och baserades inledningsvis på specifika egendomsförhållanden som Marx kallade det Asiatiska produktionssättet (med varierande inslag av feodalism). På grund av ekonomisk tillbakagång och inhemsk turbulens tvingades de regimerna öppna sina territorier åt utländska makter, som i sin tur ledde till framväxt av kapitalistiska produktionsförhållanden. Även här kan vi se att en och samma regim först tjänade en despotisk byråkrati och adel och senare klassen av utländska kapitalister.

Sammanfattning

För att sammanfatta det mest betydelsefulla i vår studie och dra de relevanta slutsatserna i vår analys av återinförandet av kapitalism och den roll den stalinistiska byråkratin spelat:

1. Förtrycket mot arbetarklassen i Sovjetunionen och utplåningen av dess avantgarde ledde till en politisk kontrarevolution. Även om byråkratin då inte kunde och heller inte avskaffade post-kapitalistiska planerade egendomsförhållanden slog man sönder organen för arbetarmakt, som demokratiska sovjeter och väpnade styrkor under folklig kontroll. Därefter återskapade man ett byråkratiskt-militärt statsmaskineri till formen liknande det som finns i kapitalistiska länder. Även om byråkratin, under en period, med denna apparat förvaltade och försvarade arbetarstatens samhälleliga grunder byggde man en statsapparat som skulle bli till ett enormt (och till slut oöverstigligt) hinder för massornas befrielsekamp.

³¹ Leon Trotsky, [Thermidor and Bonapartism](#) (november 1930).

2. Den stalinistiska kasten och dess byråkratiskt-militära statsmaskineri hade från allra första början en anti-proletär prägel. Byråkratin var en småborgerlig kraft vars politiska makt och privilegier vilade på de resurser statsmaskineriet påtvungade arbetarstatens socio-ekonomiska grund. Som social bas för sitt välde skapade man ett skikt av arbetararistokrati. Den stalinistiska byråkratin och dess statsmaskineri var främmande klasskrafter, som lagt beslag på och utnyttjat arbetarstaten för egna sociala intressen.

3. Byråkratin var redo att försvara denna stad med egna icke revolutionära metoder så länge som och i den mån arbetarstaten – vars socio-ekonomiska bas stalinisterna förvrängde och missbrukade – försåg den med tillräckligt med privilegier. Samtidigt förtryckte byråkrat-kasten hela tiden arbetarklassen, eftersom bara uppsplittrade massor kunde ge stalinisterna möjlighet att utnyttja statens tillgångar till sin egen fördel.

4. Till formen hade det stalinistiska statsmaskineriet en borgerlig karaktär; avskilt från och utan någon kontroll av massorna. Därmed liknade det de viktigaste institutionerna i den kapitalistiska starten (polis, yrkesarmé, rättsväsende och byråkrati). Detta maskineri var, först och främst, ett verktyg för att kontrollera och förtrycka arbetarklassen och de folkliga massorna.

5. Uppgiften för den proletära revolutionen i stalinistiska stater var att krossa detta byråkratiskt-militära statsmaskineri. Därför var ingen fredlig omvandling möjlig, vilket framgick av det brutala förtrycket av arbetarnas resningar mot stalinisterna.

6. Revolutionärer kunde vara för en temporär enad front med den stalinistiska byråkratin bara när, och i den mån, den försvarade degenererade arbetarstater mot imperialistisk kontrarevolution (i exempelvis Koreakriget, kampanjer för nedrustning i imperialistiska länder, mobiliseringar mot Nato på 1980-talet). Den strategiska och övergripande uppgiften för revolutionärerna var emellertid att försvaras arbetarklassen och förtryckta folk mot den byråkratiska kastens totalitära välde.

7. Däremot var ett fredligt återinförande av kapitalism möjligt genom att den stalinistiska byråkratin redan stod långt närmare kapitalismen och kunde omvandla sig till en ny kapitalistisk byråkrati och kapitalistiska företagare. Likheten mellan stalinistiska och borgerliga statliga institutioner möjliggjorde en sådan process av återinförande av kapitalism utan några större omvälvningar inom statsapparaten. Kapitalistisk kontrarevolution fordrade inte något krossande av det stalinistiska byråkratiskt-militära statsmaskineriet. I flera fall genomförde det styrande stalinistiska partiet och dess ledare själva återinförandet av kapitalism (i den del fall bytte de namn på sina partier och positioner; i andra fall skedde det under samma tal om ”socialism”).

8. Att ”kommunistpartiet” i Kina återinfört kapitalismen där är ingen unik händelse. Liknande saker har skett i Vietnam, Laos, Nordkorea och Kuba och, om än under andra former, i flera länder i Centralasien, Kaukasus, Östeuropa och Balkan.

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips

Kina:

Maurice Meisner: [Maos Kina och efteråt](#) (1999)

Minqi Li: [Arbetarklassens framväxt och den kinesiska revolutionens framtid](#) (2011)

Au Loong-Yu: [Om utvecklingen i Kina](#) (2015)

Pierre Rousset: [KINA – en ny imperialism uppstår](#) (2021)